

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Oddělení celoživotního vzdělávání

Závěrečná práce

Mytické zvíře – tematická řada
ve výtvarné výchově v malotřídní škole

Vypracoval: Mgr. Kamila Tröstlová

Vedoucí práce: Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji závěrečnou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své závěrečné práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Anotace

Tato práce představuje tematickou řadu nazvanou Mytické zvíře, která byla realizována během hodin výtvarné výchovy na prvním stupni malotřídní školy. Teoretická část práce analyzuje vybrané mytologické a symbolické obrazy zvolených zvířat. V praktické části je popsána realizace tematické řady během jednotlivých vyučovacích hodin. Tematická řada čítá celkem sedm jednotlivých motivů – lekcí. Jsou zde popsány pedagogicko-výchovné cíle každé lekce, přesně formulován výtvarný úkol, popsán průběh hodiny a závěrečná reflexe. Součástí každého námětu tematické řady jsou zdokumentované nejzajímavější dětské výtvary. Cílem práce byl zároveň pokus o vytvoření souboru námětů použitelných pro hodiny výtvarné výchovy na prvním stupni základní školy.

Klíčová slova:

Mýty, zvířata, mytické zvíře, tematická řada, projektové vyučování, výtvarná výchova, malotřídní škola.

Abstract

The work introduces the thematic series called Mythological Animal, which was implemented in art lessons at a small school. The theoretical part of the work analyses mythological and symbolical images of chosen animals. In the practical part, the implementation of each motive - lesson of the thematic series is described. The thematic series comprises of seven motives – lessons. Pedagogical and educational aims, the formulation of an artistic task, description of the lesson and final reflection are described in the practical part. Photos of the most interesting children's pictures are attached in each chapter. The aim of the work was at the same time to prepare a set of thematic motives for art lessons at a primary school.

Key words:

Myths, animals, mythical animal, thematic series, project teaching, art, small school.

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce, Mgr. Karlu Řepovi, Ph.D. za cenné rady, metodické připomínky, ochotu a vstřícnost.

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část.....	8
1 Mýtus a symbol.....	8
2 Mytologický a symbolický obraz zvířete v dětské tvorbě	12
2.1 Proč právě zvíře.....	12
2.2 Jednorožec	14
2.3 Drak a had	17
2.4 Lev	20
2.5 Býk.....	23
2.6 Kentaur.....	26
2.7 Fénix.....	27
3. Tematické řady a projektová výuka ve výtvarné výchově	29
Projektová část.....	31
1 Cíle projektové části práce.....	31
2 Představení ZŠ Petříkov	32
3 Tematická řada „Mytické zvíře“	35
3.1 Lekce první: Kouzelný jednorožec.....	36
3.2 Lekce druhá: Starodávný drak.....	40
3.3 Lekce třetí: Bájný lev	43
3.4 Lekce čtvrtá: Mytický býk.....	46
3.5 Lekce pátá: Podivuhodný kentaur	49
3.6 Lekce šestá: Ohnivý fénix	51
3.7 Lekce sedmá: Jeskynní malba	54
4 Závěr.....	56
5 Bibliografie – seznam použitých zdrojů	58

Úvod

Propojení mytologie a tvorby je staré téma nejen výtvarného umění, ale i výtvarné výchovy a její teorie. Děti jsou na zvířecí náměty zvyklé z pranostik, pohádek a dalších příběhů, zvířecí tematika je obecně oblíbená a rozšířená. Děti se setkávají s fantaskními figurami ve fantasy literatuře a filmech. Mýtus jako takový je tedy jistě výrazným prostředkem pro rozvoj imaginace.

Cílem této práce je vytvoření výtvarné tematické řady Mytické zvíře, analyzování jednotlivých zvířecích motivů a její následná implementace v hodinách výtvarné výchovy na prvním stupni malotřídní školy.

Cílem práce je taktéž zjistit, jak uchopí žáci prvního stupně malotřídní školy tematiku mytologického zvířete, jak se v práci budou zrcadlit symbolické a mytologické aspekty.

Teoretická část práce uvádí tematiku mytologie a symbolu a dále představuje jednotlivé motivy vybraných mytologických zvířat, jmenovitě jednorožce, draka, lva, býka, kentaura, fénixe.

Praktická část poté popisuje, jak dopadla realizace jednotlivých výtvarných motivů v praxi při výtvarné výchově na malotřídní škole. V každé části je přesně formulován výtvarný úkol, výchovně vzdělávací cíle každé lekce, motivace pro děti a potřebný čas pro provedení lekce. Po provedení každé lekce byly výtvary dětí nafoceny, nejzajímavější z nich jsem uvedla jako ukázkou při popisu tématu. Každá lekce je zhodnocena závěrečnou reflexí.

Dílčím cílem práce také je vytvořit výtvarnou řadu, jež by mohla být použita v hodinách výtvarné výchovy nejen malotřídní školy.

Teoretická část

1 Mýtus a symbol

Mýty a báje protkávají všechny kultury světa, jako červená nit se vinou kulturami blízkými i vzdálenými, spojují jedince i celé lidstvo. Některé mytologické motivy a jejich uchopení se objevují v téměř všech známých kulturách (např. motiv potopy světa), další se opakují v různých proměnách, jiná uchopení jsou jedinečná. Mýty zrcadlí bájnou minulost, ale zároveň se manifestují v cyklických obměnách v přítomnosti, jejich vzory se opakují a stávají se živými i v současném světě a životě. Mýty odráží vývoj lidstva, ale zároveň vypovídají mnoho o vývoji jedince. Dle Campbella je základní funkce mytologie uvedení se do souladu s vesmírem a udržení se v něm.

Eliade zmiňuje, že: *„Mýtus vypráví posvátné dějiny, popisuje události, které nastaly v posvátném čase, v bájném čase počátků.“* Představuje pod pojmem mýtu vyprávění o stvoření, o zásahu posvátna do světa. Podotýká, že se mýtus stává vzorem lidských činností, skrze vyjevování moci a gest nadpřirozených bytostí. Mýty tedy: *„vyprávějí nejen o původu světa, zvířat, rostlin a člověka, ale také o všech prvotních událostech, v jejichž důsledku se člověk stal tím, čím je dnes, to znamená smrtelnou, společensky organizovanou bytostí...“*¹

Ve dvacátém století nabralo nazírání na mýty oproti stoletím předchozím jiný směr. V 18. a 19. století lidé zkoumali původ vesmíru, člověka i života jako takého, zatímco ve století 20. století spolu s rozvojem psychoanalýzy a hlubinné psychologie lidé začali vnímat mytologii jako jistou strukturu nevědomí, samo nevědomí pak považují za mytologické. Mytologie neodpovídá na otázku „proč“ ale „odkud“. C. G. Jung říká, že v mýtu jde o tradiční formy neurčitelného stáří.

¹ ELIADE, Mircea. Mýtus a skutečnost. Praha: OIKÚMENÉ, 2011.

„V mytologii je tvoření obrazné, plyne v ní proud mytologických obrazů. Toto plynutí je však zároveň rozvíjením. Mytologémy, pevně zachycené ve formě posvátných tradic, jsou nadále svou podstatou uměleckými výtvary. Toto základní téma lze rozvíjet buď souběžně, nebo posloupně, stejně jako variace na hudební téma.“²

Co se struktury mýtu týče, mýtus, který prožívají archaické společnosti, ustanovuje dějiny činů nadpřirozených bytostí, původ věcí a v jistém smyslu slova by se dalo říci, že je mýtus stále živý. Mýty lze dělit na mýty vyprávějící o vzniku a počátcích světa – tedy mýty kosmogonické, antropogonické (stvoření člověka), aitiologické mýty, tedy mýty hovořící o původu zvyků či svátků, soteriologické mýty – mýty o zachráncích a eschatologické mýty, mýty přemítající budoucnost, limitech bytí.

Při zkoumání teorie mýtu se nelze vyhnout dalšímu pojmu - symbolu. Podle tradičního pojetí lze symbol definovat jako znak, znamení, či značku, která odkazuje na určitý tradiční význam. Spektrum těchto významů je velmi široké.

Písmeno může být symbolem pro hlásku, dopravní značka udává jasný směr či zákaz, hvězdička například odkazuje na jinou informaci, ale může též znamenat značku narození osoby. Dá se také říci, že symbol je smyslově vnímatelný znak, který ovšem poukazuje na něco, co smysly vnímatelné není. Pro běžný život je nejčastěji užívaným znakem slovo, různých typů symbolů je však celá řada.

Zakladatel sémiotiky Ch. S. Pierce postavil symbol mezi tři základní rozlišení znaků spolu s indexem a ikonem. Zatímco index funguje v relaci sounáležitosti s označovaným (kouř je indexem ohně), ikon disponuje podobou s označovaným (obraz), tak symbol je stanoven naučenou konvencí nebo tradicí, člověk se nejprve musí na jeho významu dohodnout a naučit se jej (dopravní značka apod.).

² KERÉNYI, Karl, JUNG, Carl Gustav. Věda o mytologii. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997.

Symbol je tedy neodmyslitelnou a nepostradatelnou součástí komunikace. Komunikace se odehrává skrze různé znakové elementy, za které dle sémiologie považujeme právě symptomy, ikony, signály a symboly. Přesto je poměrně obtížné symbol přesně definovat, jelikož jeho význam je zčásti zahalen tajemstvím. Jistou zjevnost na druhou stranu vykazuje skrze své archetypální významy. Právě pro svoje schopnosti disponovat určitým mystériem poznání se právě symbol stal základem uměleckého vyjadřování.³

Lidské vyjadřování od pradávna tíhne k použití symbolů. Jeskynní umění dávných lidí v prehistorické době ostatně mohlo vznikat právě z touhy tvořit symboly. Vyzdobené stropy a stěny jeskynní lze historicky datovat 30 000 až 40 000 let př. n. l. Ve výtvarném projevu dětí lze nalézt velké množství spontánních symbolů možná vzdáleně připomínajících symbolické vyjadřování pradávnych kultur.

*„Symbol ozvláštňuje komunikaci a propůjčuje jí specifický lidský charakter. Symbolická povaha komunikace učitele a žáka vede k rozšíření dimenze učitelské role...“*³ říká Hana Babyrádová ve své publikaci *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Autorka dále přináší hypotézu, že projev dítěte (i umělce) jsou výrazem nekonečné inklinace člověka k symbolické činnosti.

Existuje mnoho definic i teorií o tom, jak by měla výchova dětí (nejen školní, ale též rodičovská) nasměrována k estetickému cítění probíhat. Za velmi aktuální uchopení lze považovat definici Karly Brücknerové, která píše, že: *„Estetická výchova je záměrné výchovné působení, jež si klade za cíl rozvíjet estetickou vnímavost a vybavit tak pro estetické poučené proměňování světa.“*⁴

Cíle estetické výchovy jsou poměrně široké, velmi důležitou součástí je právě rozvíjení estetického vnímání, chápání a jeho citového prožívání. Kde jinde rozvíjet dětskou tvořivost než právě v hodinách výtvarné výchovy, kde vlastní tvorba je bezpochyby nejúčinnější cestou k poznání a pochopení umění. Cílem

³ BABYRÁDOVÁ, Hana. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Tisk Vydavatelství MU, Brno-Kraví Hora, 2004.

⁴ BRÜCKNEROVÁ, Karl. *Skici ze současné estetické výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

estetické výchovy by také mělo jednoznačně být vedení dítěte k potřebě otevřené komunikace a tázání se po duchovních hodnotách. Velmi důležité je probouzení zájmu o vlastní tvorbu, kterou lze považovat za vyjádření mytického vědomí a také individuální interpretaci kultury.⁴

Babyrádová vysvětluje použití symbolu v dětské tvorbě na vývojovém podkladu. Malé dítě, které ještě neovládá řeč, a tedy není schopno vyjádřit své pocity a myšlenky, vyjadřuje tyto pomocí grafického záznamu, popřípadě prostorového ztvárnění. *„Dítě tvoří za účelem komunikace se světem grafický nebo plastický znak, který se často stává symbolem.“*⁴ Dítě ale i umělec vytváří svůj jazyk, který se stává jistým druhem komunikace. Skutečnost zde není vyjadřována tradičně, ale metaforickými znaky, které mohou nést symbolickou povahu. Tato povaha tvoření dovoluje dítěti žít svoji skutečnost a zároveň prožít vlastní fantazii a přitom použít již zažitá momenty uložené ve vědomí ve formě vzpomínek.

Babyrádová klade otázku, zda se informace obsažená v symbolech dětských výtvarných projevů podobá platónské diferenciaci dobra a zla. Tato platónská ideje dobra a zla v uměleckém díle a jeho přenos do lidského vědomí zdá se býti sdělením – tedy přenosem mytické informace.

Autorka dále shrnuje skutečnost, že výklad symbolu v dětském (i uměleckém) vyjadřování vymezuje hranice organičnosti umění. Ve výkladu symbolů lze vycházet ze skutečnosti, že symbolické je v umění to, co je zde antropogenické, tedy přirozené a vlastní, co odráží duchovní svět. Pokud je zde postaven základ umění, lze přirozeně vyvodit, že další důležitou funkcí estetických aktivit je identifikace člověka se světem přírody. Dá se říci, že právě obraz má s přírodou a zemí velmi těsný a bezprostřední vztah.⁴

⁴ BABYRÁDOVÁ, Hana. Symbol v dětském výtvarném projevu. Tisk Vydavatelství MU, Brno-Kraví Hora, 2004.

2 Mytologický a symbolický obraz zvířete v dětské tvorbě

Zvíře patří k oblíbenému a rozšířenému námětu. Děti se setkávají s fantaskními zvířaty ve fikčních světech fantasy. Mytické zvíře je námět probouzející imaginaci.

2.1 Proč právě zvíře

Jedním z nejčastějších a nejranějších motivů a symbolů v mytologii byla a je neoddělitelná součást přírody a lidského života – zvířata. V jungiánské psychologii jsou zvířata hodnocena jako stvoření, která jsou silně propojena s duchovním a přirozeným řádem světa. Zvířata, pradávni následovníci lidského druhu se dostali do lidské psyché jako silné archetypální symboly a zdroj neustálé lidské inspirace. Zvířata, tato instinktivní a krásná stvoření, probouzejí v lidech od pradávna velmi silné pocity a emoce – může jimi být strach a agrese - dříve tak nutné k přežití, ale také náklonnost a láska.

Barbara Hannah, britská psychoanalytička, malířka a současnice C. G. Junga, věnovala několik hodnotných lekcí v institutu C. G. Junga v Zürichu právě tematice mytologie zvířat a jejich symbolické roli v lidské tvorbě a podvědomí. Podotýká, že právě studium symboliky zvířat je v naší době důležité, protože ze široka řečeno, zvířata reprezentují naše instinkty a právě naše doba je od instinktů silně odtržena.⁵

Dle jungiánského pojetí Hannah je jedním ze symptomů potřeby znovu-napojení se na náš instinktivní svět frekvence zvířecích snových symbolů u dospělých i dětí. Stejně jako domorodé národy světových kultur i Jung cítil, že zvíře je jedinečná veličina, která disponuje jistým duchovním aspektem lidské psychiky. Zvířata podle této hypotézy žijí v podstatně užším spojení s řádem života a daleko více než lidé žijí spojení se silami nevědomí. Marie-Louise von

⁵HANNAH, Barbara. The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché, 2006.

Franz vyjádřila myšlenku, že získání nejvyššího vědomí je jako návrat ke zvířeti, ale na vyšším stupni.

Jung i von Franzová zastávali myšlenku, že nejvyšší hodnota studia symboliky tkví právě v nepostradatelnosti zvířecích symbolů ve snech, vizích, aktivní imaginaci a též výtvarném umění.

V praktické části své práce se budu věnovat tomu, jak děti prvního stupně malotřídní školy uchopily tematiku mytického zvířete. V hodinách výtvarné výchovy byla ztvárněna výtvarná řada Mytické zvíře, přičemž se pracovalo především s motivy vybraných mytických zvířat. Jedná se o obraz jednorožce, lva, býka, ptáka fénixe, draka a kentaura. Nyní bych ráda představila jednotlivá mytická zvířata z hlediska jejich mytologického a symbolického významu.

2.2 Jednorožec

Když se řekne jednorožec, každý si patrně představí pohádkové zvíře čistě bílé srsti se zlatavě zářícím rohem. Jednorožci figurují v mnoha pohádkách a s oblibou se jejich motiv používá při výrobě hraček pro děti.

Jednorožec je zvířetem, které se objevuje v mýtech Evropy i Asie od starověku. Zobrazení jednorožce se však napříč kulturami dosti liší. V orientální mytologii nabývá jednorožec od výše zmíněného značně jiné podoby. V čínské mytologii jednorožec ani trochu nepřipomíná koně, nýbrž bývá vyobrazen jako drak s jelení hlavou, která má uprostřed čela jeden roh. V čínské, korejské a japonské mytologii se nazývá Qilin a symbolizuje především štěstí a prosperitu, ale také narození a smrt. První zmínky o Qilinovi se objevily v listech Zuo Zhuan, jejichž vznik se datuje až do 5. století př. Kristem. Qilin prý zvěstoval zprávu o blížícím se narození Konfucia jeho matce. V prvotních bájích byl považován za velmi mírné zvíře, které umělo létat i chodit po vodě. Bývá připodobňován k symbolice křesťanského beránka.

Tento magický jednorožec bývá v čínské kultuře zařazován do čtyř posvátných zvířat spolu s fénixem, drakem a želvou. Lidé podle tradice věřili, že Qilin nosí děti (jako v západní tradici čáp). Měl být jedním ze synů draka a mohl se dožít až 2000 let. Qilin vystupuje v mnoha čínských legendách spojených se vznikem říše a význačnými osobnostmi. Toto zvíře je také spojeno se vznikem prvního písma v Číně. Qilin prý vylezl z vod Žluté řeky (která se jeho přítomností změnila v křišťálově čistou), u které seděl císař. Když se tento zvláštní jednorožec otočil, na jeho zádech císař uviděl zvláštní znamení – a to se stalo základem pro první čínské písmo. Na počest Qilinovi vznikl i osobitý národní tanec, který je nyní považován za nehmotné kulturné dědictví. Qilin je velmi pozitivním symbolem, který by měl podle tradice být používán pouze v čase harmonie a klidu.⁶

⁶ *Asianstyle: kultura* [online]. [cit. 2016-05-19].

V perské mytologii se objevuje zvíře zvané Kargadan, o kterém se říkalo, že obývá travnaté pláně Indie a Persie. Přestože podobnou také příliš nekorresponduje se západním zobrazením jednorožce, pověst mu podobně jako v evropské tradici přisuzuje, že může být podmaněn pouze nevinnou pannou.

Patrně první zmínka o tomto magickém zvířeti v evropské kultuře pochází od řeckého lékaře Ktésiasa, z 5. století př. n. l. Ktésias píše, že: *„tělo jednorožce je bílé, hlava tmavě červená, oči tmavě modré; kořen rohu je bílý, vrchní část šarlatová a prostřední část černá. Označuje zvíře jako divokého osla, který je schopen předběhnout běžného osla, koně, či jelena. Zmiňuje se také o léčivých schopnostech jeho rohu.“*⁷

Další starověkou zmínku lze nalézt též u Aristotela, který líčí zvláštní bílé zvíře uhánějící krajinou, aniž by se dotklo země, mající uprostřed čela jasný roh. Ve všech kulturách je společný aspekt jednorožce – a sice údajné léčivé vlastnosti jeho rohu, které prý mohly vyléčit jakoukoli nemoc. Vložení jednorožcovy rohu do poháru se prý rozpoznal otrávený nápoj. Mnoho lékáren se chlubila prodejem rohů z jednorožce, což bývá vysvětleno za záměnu s rohem narvala. Lékárny často nesly název „U jednorožce“, některým jméno zůstalo do dnešních dnů.

Zmínka o jednorožci je také v Bibli, v knize Jób, verš 39, zde symbolizuje především sílu a nezkrotnost. Naše západní kultura si však nejčastěji vybaví jednorožce ve středověkém kontextu. Velmi známé jsou holandské tapisérie, nyní umístěné v Metropolitním muzeu umění v New Yorku, které vznikaly kolem roku 1500. Těchto sedm unikátních tapisérií utkaných z vlny, hedvábí a stříbra zobrazuje středověký hon na jednorožce.

Protože jednorožec byl příliš chytrý na to, aby jej mohli lidé chytit běžným lovem, nalákali ho, aby se přiblížil k mladé dívce, protože podle pověstí, pouze nevinná dívka mohla zkrotit jednorožce.

⁷ SUHR, Elmer G. An Interpretation of the Unicorn. Taylor and Francis: 1964.

Zde se setkáváme s motivem bludné panny, která figuruje v mnoha legendách a mýtech o jednorožcích. Jak zmiňuje Daniela Hodrová ve svém Románu zasvěcení, bludná panna (postava patřící do mytického prostředí lesa a zámku) je motivem bloudících dam, slečen a zasvětitelek, které sešly z cesty. Putují ve společnosti bílého koně, mimochodníka a jejich objevení symbolizuje blízkost nadpřirozených událostí, přítomnost zámku a grálu.⁸ Jednorožec se zpravidla v bájích objeví a pomůže dívce dostat se na správnou cestu z temného lesa.

Co se vzhledu středověkého jednorožce týče, byl nejvíce podobný bílému koni, avšak mohl mít bradku podobnou kozlovi, rozštěpené kopyto se dvěma částmi a ocas, který připomínal spíše lva či býka. Přestože jeho povaha byla nezkrotná a divoká, stal se jednorožec zároveň symbolem lásky, protože byl prý velmi ohleduplný ke své samici a mláďatům. Stává se tak symbolem lásky ve středověké poezii.

Jako symbol lásky a čistoty často vystupuje na obrazech středověkých malířů – např. obraz Dáma s jednorožcem od Rafaela. V moderním ztvárnění se jednorožec vyskytuje především ve fantasy literatuře a filmech.

⁸ HANNAH, Barbara. The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché, 2006.

2.3 Drak a had

Zatímco jednorozec zářil nadpozemskou magičností, další zvířecí symbol je, i přes své světlé aspekty, vnímáno jako obraz naprosto odlišné, hlubší kvality. Je jím zvíře chladné a tajemné – plaz, potažmo drak a had. Plazi vyvolávali v lidech odjakživa velmi rozporuplné, ale spíše negativní pocity. Motiv hada, či jiného plaza, je s velkou pravděpodobností jedním z nejčastějších zvířecích motivů v mytologii, pohádkách a primitivních náboženstvích. Hannah ve své psychologické přednášce o plazech vysvětluje, že: oproti domestikovaným zvířatům plaz nikdy nemohl sloužit k běžným lidským účelům, což je důvodem proč tak univerzálně symbolizuje vše cizí, zvláštní a člověku velmi vzdálené.⁸

Nejen z archetypálního pohledu na tematiku disponuje had (plaz obecně včetně draka) tisíci významy. Dle výše zmíněné autorky se hlavní pojetí plazu dají rozdělit na: plaza jako démona země, temnoty a zla, plaza jako ducha světla a moudrosti, Urobora – symbolu cyklu života, a hada jako symbol ducha a obnovy.

Jako velmi tradiční pojetí hada jako démona lze jmenovat delfského Pýthóna. Pýthón byla šupinatý drak podobný hadu, spojený s bohyní země Gaiou, kterého seslala pomstychtivé Héra na bohyni Létó (spojenou s kultem plodnosti), když zjistila, že je obtěžkána Diovými potomky. Létó byla nakonec zachráněna a povila Diova syna, Apollóna a bohyni Artemis. Apollón v dospělosti dostihl Pýthóna a zabil jej. Pýthón žil a byl též zabit poblíž Delf a v tomto místě založil Apollón proslavenou delfskou věštírnu. Zde také předpovídala svá proroctví tajemná Pýthia.

Sluneční bůh Apollón zabije obludu (draka) a stává se tak jedním s prvních drakobijců v historii. Symbol draka je zde totožný se symbolem hada, jedná se o plaza obecně, který se vynořil z temnoty. Motiv zabití draka figuruje také v legendě o Perseovi a Andromedě. O legendě se zmiňuje Daniela Hodrová v Románu zasvěcení v podkapitole věnované motivu panny. Podotýká, že mýty

o pannách obětovaných obludám jsou prastaré a disponují jistou rituálností (často je zde zmíněna určitá doba, což hodnotí jako obřadný prvek). Ten, kdo obludu zabije a osvobodí, získá její panenství, potažmo ruku princezny v pohádkách.⁹

Motiv zabití zlého draka je velmi silný v křesťanské mytologii, kdy drak symbolizuje temné síly a někdy i vládce temnoty. Velmi výrazným křesťanským přemožitelem draka není nikdo jiný než archanděl Michael. Upomínku na tento motiv lze najít v rozmanitých historických památkách. Patron Anglie, Svatý Jiří, je asi nejznámějším svatým, který zabil draka. Draka přemůže dle legendy ve chvíli, kdy anglická země změní svoji víru na křesťanskou.

Zajímavá obměna v legendách o zabití draka se objevuje v legendě o irském patronovi – svatém Patriku. Svatý Patrik také zabil obludu s plazími atributy – tentokrát irskou harpii – která na sebe brala podobu krásné ženy s nebeskými křídly, avšak výraznými plazími atributy.¹⁰ Méně známé je, že v křesťanských legendách existovaly i ženy, které zabily draka či jemu podobnou příšeru, snad pod vedení panny Marie. Panenka Marie je někdy zobrazována, která šlape po drakovi. Jednou z takových udatných svatých je snad Markéta Antiochijská.

V českých pověstech dominuje pověst o Bruncvíkovi, který na svých dalekých cestách zabil darovaným čarovným mečem draka, který bojoval se lvem a lev mu tak slíbil svoji oddanost.

Had (plaz) je ale také neodmyslitelně symbolem moudrosti. Kdo hada pozřel, získal v pohádkách nadpřirozené schopnosti – např. rozuměl řeči ptáků, či všech zvířat. Bájný had Uroboros symbolizuje život a cyklus života. Podle alchymistů byl znakem jednoty a dokonalosti, symbolem rovnováhy světa a přírody.

Zcela jiné poselství nese symbol draka pro čínskou kulturu, kde je považován za posvátné zvíře, které nese veskrze pozitivní kvality. Je zde symbolem božské

⁹ HODROVÁ, Daniela. Román zasvěcení. H a H: 1993

¹⁰ HANNAH, Barbara. The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché, 2006.

moci a transformace. Skrze draka se projevuje princip jang – tedy princip nebe, ohně, mužské síly. Drak byl také symbolem císařské rodiny.

V dnešní době se draci opět bohatě objevili v literatuře i filmech především žánru fantasy. Jako spojenci temných sil se objevují v románu J. R. R. Tolkiena Pán prstenů a jako symbol nespoutané síly v sériích Harryho Pottera. V současné době získává tematika draků obrovský rozkvět na poli animovaných filmů a knížek pro děti – například Jak vycvičit draka.

2.4 Lev

V protikladu ke studenému a temnému obrazu hada a draka stojí další silné zvíře, zvíře, které symbolizuje především sluneční žár, sílu, vášně a v neposlední řadě vzkříšení a věčný život. Zatímco had je spojený s podsvětím, vlhkostí a chladem, lev je zvíře teplotně a symbolizuje oheň.

Spojení těchto dvou odlišných zvířecích symbolů se v historii objevilo při zobrazení božstva Aiona, které představovalo symboliku času. Nejednalo se o ohraničený čas chronos, ale o věčný a cyklický čas. Lev a had jsou také zobrazeny na mithraické amfoře, v jejímž středu je zobrazen oheň. Oba dva se chtějí dostat k plameni, ačkoli lev je v podstatě se symbolikou ohně totožný, zatímco had je jeho logickým opakem.¹¹

Z psychologického hlediska Hannah hovoří o hlavní symbolice lva, která se týká lva ve spojení se sluncem, lva jako symbolu síly, lva jako symbolu moci, vášně a vlastnictví a lva spjatého se symbolikou transformace.

Co se tradičního pojetí symboliky lva týče, na prvním místě se objevuje lev jako král zvířat. Lev je považován za nejmocnější a nejsilnější zvíře, jehož nárokem tedy je pomyslně kralovat zvířecí říši. Ne nadarmo si jej vybírali královské rody do svých erbů a města za své symboly.

Zabití lva bylo napříč historií považováno za významný akt podobného ražení jako zabití draka. V řecké mytologii výrazně vystupuje Heráklés, který podle legendy zabil neporazitelného Nemejského lva. Nemejský lev byl prý neuvěřitelně velké zvíře se silnou zlatou srstí, jež jej ochraňovala před jakýmkoli útokem smrtelníka. Heráklés nejprve vyzkoušel zbraně, a když se mu stále nedařilo zvíře zdolat, sevřel jeho hrdlo do silných paží a lva udusil. Poté, co Heráklés zvíře zdolal, snažil se vyčinit jeho kůži, což se mu běžnými nástroji nedařilo. Nakonec mu v situaci

¹¹ HANNAH, Barbara. The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché, 2006.

pomohla bohyně Aténa, která mu poradila, že má použít pro oddělení kůže vlastní lví zub.

Dalším známým hrdinou, který zdolal lva, byl biblický Samson. Samson byl od Boha obdařen nadpozemskou silou, díky které měl zdolat nepřátele, a tak holýma rukama též zabil majestátné zvíře.

Velmi silná symbolika lva byla zakořeněna ve starověkém Egyptě. Podle některých legend se uvádí, že staří faraonové a příslušníci jejich rodin byli tak duchovně vyspělí, že dokázali ovládat lvy jen silou vůle, používali je například k tažení svých vozů. V momentě, kdy by svou duchovní vládu ztratili, lvi by je přestali poslouchat a rozsápali je. Lev byl v Egyptě především symbolem slunce, boha Ra, který dával světlo a teplo životu, ale na druhé straně také symbolem Osirida, boha podsvětí a posmrtného života. Jeho symbolika se objevuje také u bohyně Sechmet mající lví hlavu, tato bohyně chránila před neštěstím, nemocí a zároveň symbolizovala dravé a ochranné mateřství.¹²

Bez zajímavosti není ani symbolika egyptského božstva Aker. Bůh země Aker vyjadřoval západní a východní horizont. V zobrazení bohyně Aker vidíme dva lvy, kteří sedí zády k sobě. Hannah poukazuje na zvláštnosti Akerského lva, který je o půlnoci dvojitým lvem majícím slunce na zádech a reprezentuje včerejšek a zítřek, dva horizonty západ a východ, a tedy i proces transformace.

Zvláštním mytickým zvířetem starého Egypta je také Sfinga – obrovitý ležící lev s lidskou hlavou. Constant de Wit říká, že: „*Sfinga není pouze lvem opatřeným hlavou krále, ale je to právě lev, skrze jehož zvířecí podstatu se manifestuje antropomorfní božství.*“¹³ Dále zmiňuje, že Sfinga nestřeží pouze vchod do chrámu, ale zároveň celý mystický svět, kde je absence slunce, tedy – nachází se zde svět podvědomí.

¹² SAUNDERS, N. J. *Mytická síla zvířat*. Práh, 1996

¹³ DE WIT, Constant. *Le role et le sens du Lion dans l’Egypte Ancienne*. Leiden: 1951.

V západní symbolice je obraz lva často spojován se silou a vládou. Jedním z nejranějších příkladů je Judův lev. V knize Genesis je psáno o Judovi, čtvrtém synovi Jákoba. Judovi, svému čtvrtému synovi, Jákob požehnal a v jeho slovech lze najít předzvěst příchodu spasitele – Krista. Zde narážíme na symboliku lva spojenou s Ježíšem Kristem. Při zkoumání Judova lva lze narazit také na zajímavou poznámku, která odkazuje do daleké Etiopie. Tato země má dodnes na vlajce zlatého lva na zeleno-žluto-červeném pozadí. Dočítáme se, že král Šalamoun pocházel z Judova rodu, odtud tedy prastarý odkaz ke lvu, který doputoval do Etiopie spolu s královnou ze Sáby.

Lev je spojen s procesem transformace a také inicializace. Ve středověkém kontextu je lev častým motivem. Lev může být strážcem, ale zároveň lesní šelmou. Lev střeží přechod mezi dvěma světy (kdy zastoupil pohanského draka). Často se ve středověkém umění objevuje dáma jedoucí na lvu. Zde je možné spatřit symboliku Krista v podobě lva a dámy symbolizující naději a křest. Lev je tedy emblémem vzkříšení i Krista samotného, vnitřní zvířecí figurou prostoru zasvěcení. Hodrová rozděluje lva jako atribut tří fází iniciace: jako šelmu lesa, strážce hranice a symbolické zvíře zámku.¹⁴

Motiv lva je nám blízký také v českých zemích, prvně se objevuje v erbu Přemysla Otakara prvního v polovině 13. století. Symbol lva je spojen s legendou o Bruncvíkovi, který si jej zasloužil na své dobrodružné výpravě.

Lev si drží svoji symbolickou pozici i v moderní době, jako symbol stability a prosperity si jej propůjčují do znaku finanční organizace, prestižní filmové ceny a další. V dětské literatuře se nevýrazněji objevuje v knihách C. S. Lewise Letopisy Narnie.

¹⁴ HODROVÁ, Daniela. Román zasvěcení. H a H: 1993

2.5 Býk

Vedle mocného lva stojí v mytologii další, neméně silné zvíře – býk. V porovnání býka a lva ovšem vyvstávají poněkud rozlišné aspekty. Lev je zvíře nespoutané a nezkrutitelné, nebyl nikdy domestikován. Z myslí nám také nikdy nesejde fakt, že je to zvíře nebezpečné, které nás může pozřít. Z psychologického hlediska je býk zvíře bližší našemu vědomí, právě proto, že se s ním setkáváme v domestikovaných podmínkách.

Domestikace (skotu) znamenala pro lidstvo velikou změnu. Zatímco pasáci koz a ovcí museli stále kočovat, aby poskytli zvířatům (a poté sobě) dostatek obživy, s domestikací býka – potažmo volka, nastala velká změna. Lidé se mohli usadit a byli schopni obdělávat pole a zajistit si tak život na jednom místě.

Mytický symbol býka tkví především v síle a plodnosti. S býkem je spjata mnoho přirovnání, např.: „silný jako býk“ které se objevuje v mnoha jazycích, anglické synonymum pro tvrdohlavý vyjadřuje „bullheaded“ (tedy s býčí tvrdohlavostí) a další.

Býk hrál důležitou roli v mnoha starověkých kulturách a náboženstvích. Výrazná je jeho symbolika v Egyptě, kde byli býk i kráva posvátnými zvířaty. Bohyně Hathor, která nesla podobu krávy, byla považována za stvořitelku světa a zároveň ochránkyni žen a bohyní radosti. Slunce prý každý večer zapadalo v její hrudi. Výrazně byl také uctíván býk Apis, dle legendy stvořen z měsíčního svitu. Ve starém Egyptě se býci těšili takové vážnosti, že někteří z nich byli dokonce mumifikováni. Symbol srpku měsíce (prostorů býčích či kravských rohů) se stal asociací známou mnoha kulturám.¹⁵

Za posvátná, či alespoň respektovaná zvířata jsou býci a krávy považováni v některých zemích a náboženstvích dodnes, například v Indii. V hinduismu je konzumace hovězího masa tabu, zabíjení krav či býků je dokonce zakázáno

¹⁵ SAUNDERS, N. J. Mytická síla zvířat. Práh, 1996

v některých oblastech Nepálu a Indie. Kráva je zde respektovaným zvířetem pro svůj zemědělský užitek, který přináší lidem a pro svoji mírnou povahu.

Mahatma Gandhi s souvislosti s kravami v Indii pravil, že: *„Můžeme měřit velikost národa a jeho morální vývoj podle způsobu, jakým zachází se zvířaty. Ochrana krav pro mne znamená více než jen ochrana krav. Znamená ochranu všeho živého, co je bezbranné a slabé pro svět.“*¹⁶

V protikladu s nedotknutelností krav a býků stojí jejich obětování, které mělo velmi rozšířenou tradici v rozmanitých kulturních a náboženstvích. Svým způsobem přetrvávají tyto oběti dodnes ve Španělsku v tradičních, krutých býčích zápasech.

Ve starověkém Řecku se obětovali býci v úctě před Poseidonem, bohem moře, kterého měl býk symbolizovat. Býk byl také symbolem Dia a býval obětován při slavnostech zasévání semen zkraje jara. S Diem se také pojí pověst, kdy se Zeus proměnil v bílého býka se zářícími rohy a ověnčen květinami svedl krásnou Evropu a unesl ji do nové země.

Na Krétě se ve starověku konaly proslavené býčí obřady, při kterých byli býci přeskakováni. Dá se předpokládat že tyto slavnosti mohly mít souvislost s krétskou legendou o Minoturovi – děsivým nevlastním synem krále Mínoa, který byla napůl býkem, napůl člověkem. Krétskému králi Mínoovi daroval Poseidon ušlechtilého bílého býka jako výraz přátelství. Podle domluvy měl ovšem král býka Poseidonovi na oplátku obětovat. On tak ale neučinil a Poseidon ho náležitě potrestal. Mínoova žena byla býkem svedena a z jejich podivného svazku vzešel právě neblaze proslulý Minotaurus, který byl králem držen v labyrintu a byly mu přinášeny lidské oběti.

Ústřední roli hraje symbolika obětování býka v starobylém římském kultu Mithraismu. Mithraismus dokonce přežil do počátku křesťanství (cca do 4 stol. n.

¹⁶ *Hinduismtoday: archives* [online]. [cit. 2016-05-19].

l.), zatímco Minójská kultura skončila kolem roku 1500 př. n. l. Obětování zvířete je zde považováno za formu spiritualizace a inicializace. V Mithraistické legendě Bůh prostřednictvím havrana, svého posla, vzkázal, aby Mithras zabil býka. Přestože Mithras miloval zvířata a dal by přednost býkově zkracení, pravé zasvěcení se mohlo odehrát pouze po obětování býka. Podle Mithraistického pojetí se obětí býka stvoří celý nový svět.¹⁷

Starodávná symbolika býka je k nalezení i na českém území. Poblíž Moravského krasu se nachází Býčí skála, která byla využívána podle archeologických odhadů již v 11. – 13. stol. př. n. l. V jeskyni byla nalezena malá bronzová soška býčka, jehož původ se odhaduje na oblast Kavkazu. V tajemné jeskyni byly nalezeny také zbytky nástěnných maleb vyjadřujících rohaté zvíře, které již však nelze určit. Zároveň se zde dochovaly zbytky tajemného pohřebního a snad i obětního rituálu.¹⁸

¹⁷ HANNAH, Barbara. *The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché*, 2006.

¹⁸ PŘICHYSTAL, Antonín; NÁPLAVA, Miroslav. *Záhada Býčí skály aneb jeskyně plná otazníků*. Třebíč: Amaprint, 1995

2. 6 Kentaur

Velmi specifickým bájným zvířetem je napůl člověk, napůl kůň – kentaur. Kentauři byli spojováni s nezkrotností, silou a bojovností, ale také s moudrostí. Thessálský král Ixión se pokoušel svést bohyni Héro. Zeus se však bránil tím, že její podobu ukryl do oblaku. Z tohoto prazvláštního spojení prý vznikli kentaurové, kteří s divokými klisnami dali život magickým tvorům – napůl lidem, napůl koním, kteří prý obývali divoký venkov Thessálie.¹⁹

Jako moudrý kentaur by měl být jmenován Cheirón, který byl učitelem velkých řeckých hrdinů jako Achilles, Hérakles, Asklépión a Iáson. Cheirón byl velice vzdělaný, vynikal ve znalostech v lékařství, hudbě, umění, věštění, ale i bojových technikách, především lukostřelbě.

Setkání s Héraklem se stalo Cheirónovi osudné. Cheirón byl nešťastně postřelen jedním z Héraklových jedovatých šípů, a přestože nezemřel, nedokázal se ze zranění nikdy vyléčit úplně. Cheirón se zřekl své nesmrtnosti a požádal Háda, aby vyměnil svoji nesmrtnost za titána Prométhea.

Vznešený Cheirón se však zdá býti mezi kentaury světlou výjimkou, prameny uvádějí, že podle legend byli kentaury spíše obávané a nevypočitatelné bytosti s násilnickými sklony. Například na svatbě Lapithského krále se snažili divocí kentaury unést nevěstu a rozpoutali tak lýtý boj.

V současnosti se postava kentaura vrací prostřednictvím fantasy literatury a filmů. Můžeme se s nimi setkat v Letopisech Narnie i sáze o Harrym Potterovi, kdy kentaury vezmou řád do svých rukou a unesou „totalitní“ profesorku a dalších dílech.

¹⁹ SAUNDERS, N. J. Mytická síla zvířat. Práh, 1996

2.7 Fénix

Fénix byl podle legend velmi zvláštní pták, s přenádherným peřím v barvě ohně a plamenů, který vládl neuvěřitelnou schopností – čas od času se vrhl do plamenů a poté povstal z popela nový, mladý a krásný.

Sama symbolika ptáka jako takového byla pro dávné lidi vždy obestřena tajemstvím. Ptáci žijí zčásti poblíž lidských obydlí a zčásti na velmi vzdálených a pro lidi nedostupným místech. Také jejich schopnost létat byla lidmi obdivována a snad i trochu záviděna. Lidé se snažili od pradávna najít způsob, jak létat, ale s nevalnými výsledky (například téma antického Ikara, jehož touha letět příliš vysoko jej zahubila).

Ptáci se objeví z čista jasna, letí vysoko nad lidskými hlavami a v modré dálavě, snad tam, kde začínají nebesa. Není proto divu, že lidé považovali ptáky za spojníky mezi zemí a Bohem. Říkalo se o nich, že jsou nebeskými posly, v křesťanství symbolizovali ducha svatého a duši jako nejvyšší princip lidského bytí.

Ptačí symboliku můžeme nalézt napříč všemi kulturami. Koncepce se sice mírně liší, ale většinou jsou ptáci chápáni jako symbol nesmrtelnosti, popřípadě jako duše zemřelého putující do nebes. Jeden křesťanský nebiblický příběh praví, že Ježíš stvořil ptáčka jen tím, že si představil, jak mu sedí na prstě a nechal jej letět.

S Kristem bývá spojován v západní mytologii právě obraz ptáka Fénixe. Do jisté míry může symbolizovat fénix Krista, protože se zde objevuje motiv smrti, vzkříšení a věčného posmrtného života. Křesťanské legendy také praví, že pták Fénix byl jediným tvorem, který v rajske zahradě neokusil zakázané ovoce.

Motiv Fénixe je ale také zakořeněn i ve východních kulturách. Podle arabských mýtů žil v poušti pták zářivého čarokrásného peří, po několika stech letech

si namazal peří myrhou a vrhal se do ohně, aby se znovu zjevil z popela.²⁰ Ve starověkém Egyptě symbolizoval Fénix slunečního boha Ra, v Číně je spojován se sluncem i měsícem a vyjadřuje spojení obou aspektů jin a jang.

Fénix je opředen řadou bájných vlastností, nikdo prý neví, kde hnízdí, a kdo by se jej pokusil zabít, byl by prý navždy zatracen. Jeho peří má být kouzelné a v pohádkách i fantasy literatuře se používá pro výrobu kouzelnických hůlek i lektvarů. V pohádkách měly mít jeho slzy kouzelnou léčivou moc a fénixův (či ptákův ohnivákův) zpěv vyléčit těžce nemocného krále z jeho zármutku.

Motiv fénixe (popř. ptáka ohniváka) můžeme v současné době spatřit v interpretaci pohádek a především fantasy literatuře a filmech.

²⁰ SAUNDERS, N. J. Mytická síla zvířat. Práh, 1996

3. Tematické řady a projektová výuka ve výtvarné výchově

Proměny společnosti se neodmyslitelně propojují s proměnami umění, a tedy se musí proměňovat i výtvarná výchova a její pojetí. Výtvarná výchova by měla pozitivně formovat vztah dětí k umění, rozproudit jejich tvořivost a zprostředkovat skrze ni radost z popuštění uzdy své vlastní fantazie. V umění jde velkou měrou o prožitek. Ať už posloucháme krásnou hudbu, poddáme se rytmu tance, nebo si prohlížíme obraz.

Stále více pedagogů si uvědomuje, jak je zprostředkování prožitku a pocitu důležité a rozhodlo se skálopevně nelpět na dokonalém provedení výtvarných technik, ale spíše dítě podpořit, aby samostatně přemýšlelo a pozorovalo, aby tvořivě přistupovalo k řešení složitých otázek.

Právě proces samostatného přemýšlení, tvořivého nazírání otázek a zadání z více pohledů v rámci výtvarné výchovy stimuluje problémové a projektové vyučování. Vhodnými podněty je dítě probouzeno k zájmu o svět, motivuje se skrze úvahy vedoucí k osobitým postojům. Dítě začíná směřovat hlouběji a klást otázky nové. Zacílení se na hledání překonává povrchnost a myšlenkovou lhostejnost. Tím, že dítě myslí svobodně, se dostává za rámec jeho dosavadních zkušeností. Pro sebe i druhé objevuje nové světy a obohacuje se.²¹

Z potřeby nechat dítě tvořit, myslet a projevat se kreativně a svobodně a též probouzet odpovědnost za vztahy k ostatním lidem, přírodě i životu začínala vznikat v sedmdesátých letech minulého století výtvarně projektová metoda. V rozvíjení výše zmíněného měly právě pomoci výtvarné řady a projekty. Na projektovou metodu navázala v devadesátých letech podoba spojených výtvarných celků, která představuje duchovní a smyslovou koncepci výtvarné výchovy.

²¹ROESLOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997.

Metodou používanou pro projektové vyučování ve výtvarné výchově je také tematická řada. Při vymýšlení tematické řady je rozhodující téma, téma, které podnítl dětskou fantazii, vyprovokuje otázky a samostatné hledání odpovědí je velmi cenné. Roeslová podotýká, že má-li toto téma plně vyzrát a navodit problémový způsob uvažování, musí obsahovat řadu nezvyklých podnětů.

Zprvu je potřeba téma promýšlet, uvažovat o na sobě nevázaných okruzích, pohrávat si s nimi, zaznamenávat si podněty a seznamovat se s tématem v literatuře i umění. Dobré je také hovořit s dětmi o svých nápadech a být otevřený novým podnětům.

Po volbě tématu následuje volba výtvarných prostředků, tedy techniky. Učitel může dětem nabídnout společný postup, který podle jeho mínění bude hledat řešení, jež by optimálně podpořilo obsahové vyznění. Nebo lze ze společné techniky vyjít a dětem ponechat volnější ruku, pokud si samy vyberou jiný výrazový materiál pro vyjádření své představy.²²

Aby projektové vyučování (a tematická řada) obohatily dětské výtvarné myšlení, musí dojít ke společnému setkávání žáka a učitele nad řešením výtvarného celku. Jako efektivní skupinu zmiňuje Roeslová jednu nebo několik málo věkově si blízkých skupin. Zároveň však podotýká, že velmi výrazně rozvíjí aktivitu individuální řešení výtvarné řady. Poskytuje totiž žákům příležitost, aby si prakticky vyzkoušeli, jak přistupovat k širšímu celku, jak jej uchopit a vyjádřit svůj názor. Děti tím pádem musí tvořivě přemýšlet, objevovat souvislosti mezi námětem, prožitkem a jeho ztvárněním a osobitě užívat výtvarný jazyk.²

²² ROESLOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997.

Projektová část

1 Cíle projektové části práce

Cílem této práce je zjistit, jak uchopí děti na prvním stupni malotřídní školy téma mýtu v rámci vytváření výtvarné řady, kterou jsem nazvala Mytické zvíře. Praktická část zmapuje jednotlivé výtvarné postupy, procesy a dílčí výtvarné celky a zhodnotí, jaký přístup a postupy se při vytváření výtvarné řady osvědčily, a které naopak méně. Práce by měla přinést celkový pohled na tematickou řadu, proces jejího vytváření i rozbor jejich jednotlivých kroků a následnou reflexi. Zároveň bylo cílem vytvoření ucelené řady námětů týkajících se mytologických bytostí a zvířat pro výtvarnou výchovu na prvním stupni.

2 Představení ZŠ Petříkov

Tematická řada je realizována v hodinách výtvarné výchovy na jihočeské malotřídní škole ZŠ Petříkov, která patří k jedněm z nejmenších škol v republice. ZŠ Petříkov v současné době funguje jako škola jednotřídní – probíhá zde spojená výuka dětí od 1. do 5. ročníku. Školní rok 2015/2016 je pro naši školu rokem přelomovým, protože zatímco v minulých letech škole hrozil zánik, v nyní se škola těší doslova boomu, co se nově přišedších žáků týče. Přírůstek počtu dětí, který se jen v letošním školním roce zdvojnásobil, zasáhl velmi osobitě do celého chodu školy i výuky.

Ve škole se vzdělává celkem dvacet dětí (z toho pouze šest dětí bydlí v obci, ostatní děti dojíždějí do školy z okolních vesnic i městeček). Úvazky pedagogických pracovníků dovolují některé z hlavních předmětů učit ve dvou třídách (kde se děti dělí na 1. a 3. třídu a v druhé skupině na 2., 4. a 5. třídu), výuka výchov však zůstává spojena v jedné třídě s plným počtem žáků.

Společně se tedy výtvarnou výchovu učí šest žáků první třídy – pět chlapců a jedna dívka. Některé z dětí vykazují poruchy učení, ADHD i určitou míru deprivace. Nutno podotknout, že hodně prvňáčků pochází s rodin, které razí velmi otevřené a svobodomyšlné výchovné metody, což přináší pro následnou školní práci pozitiva i negativa. Díky individuálnímu přístupu k dětem, který pedagogové mají (a který také přirozeně vyvstává z možností, které malotřídní škola s relativně nízkým počtem žáků poskytuje oproti plně organizované škole), se ve škole často vyskytují jak děti nadané, tak děti se vzdělávacími a výchovnými problémy. Jedná se o velmi specifickou situaci, protože běžných, průměrných dětí je na ZŠ Petříkov valná menšina. Tento fakt se samozřejmě velmi výrazně odráží v jakékoli výchovně-vzdělávací aktivitě.

Dále jsou ve škole tři žáci druhé třídy. Dvě z těchto dětí (dívka a chlapec) jsou nadané, talentované a na svůj věk projevují nevídaně vysokou míru schopnosti

samostatně i týmově pracovat, třetí žačka je ve škole krátce a zatím se jeví v rámci průměru.

Ve třetí třídě jsou žáci čtyři, chlapec a tři dívky. Chlapec je problémový, vykazuje nižší školní schopnosti, jedna dívenka též vykazuje jisté zpomalení intelektových procesů. Relativně nejstabilnější a nejfunkčnější skupinu tvoří žáci čtvrté třídy, kterých je pět. I tak je zde ovšem situace specifická, jedna dívka má dokonce integraci pro učební problémy, které ji od nástupu do školy provázejí, dvě děti jsou šikovné, jedna dívka průměrná a jeden chlapec vykazuje horší míru pozornosti a určité znaky deprivace. V páté třídě jsou dvě dívky, které spolu navzájem soupeří.

Dovolila jsem si zde uvést tento rozsáhlejší popis složení jednotlivých ročníků školy, protože je to velmi důležitý fakt, který hraje roli při jakékoli školní práci, a tím více při výtvarné výchově, kdy se všechny děti učí společně v jedné třídě.

Nyní bych ráda krátce nastínila specifika malotřídní školy. Oproti velké, plně organizované škole disponuje malotřídní výraznými specifiky, především v kladném slova smyslu, i když se samozřejmě v menší míře vyskytují i negativa.

K hlavním pozitivům patří komunikace mezi různě starými dětmi a vzájemná pomoc. Starší děti pomáhají s učením dětem mladším, mladší děti ledacos pochytí při výuce vyšších ročníků, nezdědka se tak stává, že druhák umí vyjmenovaná slova, která slyšel opakovat při hodině čtvrtáky a u toho stihá dělat vlastní práci. Mladší děti se učí od starších, starší děti se učí nahlížet učivo pohledem svých spolužáků ve snaze jim pomoci. Systém, kdy se ve třídě učí více ročníků naráz, se neosvědčil pouze pro děti s poruchou pozornosti, pro tyto žáky je ve výuce příliš mnoho rušivých elementů.

Co se týče výuky z pohledu učitele, do jisté míry je práce ve třídě náročnější, protože učitel musí velmi flexibilně korigovat více činností a zadání dohromady, práce je také přirozeně náročnější na přípravu. Přestože složením je třída podstatně pestřejší, stále se pracuje s počtem nižším než v plně organizované

škole. Nejdramatičtější situace nastává právě v hodinách, kdy jsou spojeny všechny ročníky dohromady, například v případě výtvarné výchovy, při které je v jedné třídě dětí dvacet a žáci vykazují atributy popsané výše. Práce v takto nesourodé skupině je tedy náročná.

3 Tematická řada „Mytické zvíře“

Výtvarná tematická řada mytické zvíře sestává celkem ze sedmi dílčích námětů a lekcí nazvaných: Kouzelný jednorožec, Starodávný drak, Bájný lev, Mytický býk, Podivuhodný Kentaur, Ohnivý fénix, Jeskynní malba.

Na každou hodinu výtvarné výchovy je vymezen jeden navzájem tematicky spojený motiv mytického zvířete. Mírně odlišná je poslední hodina nesoucí název Jeskynní malba, při níž děti ve skupinách tvořily na balicí papír různé pravěké symboly a motivy.

V úvodu každé hodiny je popsán námět, motivace pro děti, formulace výtvarného zadání, průběh tvorby, fotografie vybraných dílek, závěrečná reflexe a zhodnocení, kde je zaznamenáno, jak hodina probíhala a jaké výstupy přinesla. Je také bráno na zřetel, jaké mytologické motivy a aspekty se v práci dětí objevují, jak děti uchopily téma, zda-li nevyvstalo samovolně zajímavé vyjádření mytologických aspektů či archetypálních hodnot.

3.1 Lekce první: Kouzelný jednorožec

Cíle: Jak si představuješ jednorožce? Poznání pohádek a mýtů o jednorožci. Zobrazení jednorožce v malbě. Projekce mýtu v dětské výtvarné práci. Malba temperami.

Formulace výtvarného úkolu: V dnešní hodině si budeme povídat o překrásném pohádkovém zvířeti. Je jím jednorožec. Znáte tuto pohádkovou postavu? Jak byste jednorožce popsali? Nyní si společně přečteme krátkou pohádku a potom budeme malovat, jak jste si jednorožce představovali.

Potřebný čas: navrhovaný čas jedna vyučovací hodina, reálný čas: pro starší děti by byl ideální časový rozptyl kolem 75 minut.

Motivace: Pohádka o jednorožci

Za devatero horami a devatero řekami žil jeden král a ten měl krásnou dceru. Bylo svěží jaro a princezna se vydala na louky za zámek natrhat si do vázičky jarní květy. Vyběhla do zelených luk a zcela uchváčena sbírala jemné kvítky. Najednou světla kolem ubývalo a princezna zjistila, že zbloudila do temného lesa. Popadlo ji zoufalství a strach. Jak se dostane domů? Náhle uviděla v dálce zářivé světlo. Když přišla blíž, uviděla nádherné, zvláštní zvíře. Vypadalo jako bílý kůň, ale byl velmi jasně bílý, jako padlý sníh. Jeho hřívá, jako by byla protkána měsíčním svitem a kopýtko se leskla zlatem. Nejzvláštnější však byl zlatavý roh vyrůstající z jeho čela – byl to totiž jednorožec. Tajemné zvíře se laskavě na princeznu podívalo a vybídlo ji mírným pohledem, aby jej následovala. Princezna náhle pocítila klid a šla za zářícím zvíře. Za malou chvíli ji jednorožec vyvedl z černého lesa zpět na zelené louky, princezna byla zachráněna. Aby se král jednorožci odvděčil, pojal jeho podobu do znaku, který od té doby zdobil městské hradby.

Pomůcky: temperové (v případě mladších dětí také vodové) barvy, voda, štětce různých velikostí, paleta, krycí noviny nebo ubrus, ochranný oděv/zástěra, čtvrtka A4 nebo A3 dle výběru dětí.

Vzdělávací a výchovný cíl, výtvarná technika: Seznámení se s pohádkami a mýty o jednorožci, uměním, kde je jednorožec ztvárněn. Malba temperovými barvami, míchání požadovaného barevného odstínu.

Popis průběhu lekce: Nejprve jsme si s dětmi povídaly o tom, jak si představují jednorožce, poté děti společně přečetly krátkou pohádku o jednorožci. Následovala samotná malba. Poté jsme si ukázali vyobrazení jednorožce ve výtvarném umění (např. známé holandské tapisérie) a shrnuli, kde všude se můžeme s jednorožcem setkat – pohádky, knížky fantasy apod. V závěru děti zhodnotily vlastní obrázek a mohly vyjádřit, jaké z obrázků ostatních se jim líbí a proč.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1 - chlapec, 4. třída

Obrázek č. 2 - dívka, 3. třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny:

Téma bylo dětmi přijato kladně, malba je bavila. Některé děti malovaly výjev z pohádky, kterou právě četli, jiní uchopili malbu originálním způsobem, který s pohádkou nesouvisel. Dívky často zobrazovaly také princeznu z pohádky a celkový motiv lesa, louky a zámku. Většina žáčků prvního ročníku ještě nemá dostatečně vštěpené základní pracovní návyky a neustále hledá různé náčiní, což

v hodině působí poněkud rušivě. Jejich malba je většinou velmi schematická, malují obrysy velkým štětcem a nechtějí vybarvovat plochy. Tradiční problém také činí zaplnění pozadí, kdy část plochy zůstává bílá.

U starších dětí z technických problémů vyvstává především zlozvyk předkreslování obyčejnou tužkou, který si některé děti silně zafixovaly při domácí malbě a neumí si zatím objekt naznačit předmalováním slabou barvou tenkým štětcem.

Hodně jednorožců plnila pohádkovou předlohu, kdy byl jednorožec bílý se zlatou hřívou, rohem i kopyty. Mnoho dětí však namalovalo jednorožce podle vlastní fantazie, ve dvou případech (oba chlapci) byl jednorožec dokonce sytě cihlové a karmínové barvy. Jednorožec impulzivního chlapce ze třetí třídy byl hnědý, s plamennou rudou hřívou i ocasem a postrádal roh. Nicméně se mu podařilo velmi dynamicky vyjádřit pohyb a divokost zvířete, které by se téměř dalo zaměnit s jiným lesním tvorem.

Obrázek č. 3, chlapec 3. třída

Obrázek se velmi povedl chlapci ze čtvrté třídy, kterému se malba obvykle příliš nedaří – obrázek č. 1. Jednorožec stojí na zelené louce v popředí vysokých špičatých skal, nad kterými letí tři černí ptáci. Na první pohled je patrná technická nedomyšlenost, že prostor mezi jednorožcovýma nohama je vymalován modře namísto hnědé barvy skal. Nicméně druhý pohled na věc činí obrázek o to zajímavějším. Dá se říci, že technická chyba může nést zvláštní symbolický

význam. Modrý prostor v oblasti nohou jako by naznačoval něco jako bránu do jiného světa, která ne náhodou má stejnou barvu jako modrá obloha a jednorožcova hříva. Černí ptáci, jako by nesli nějakou zprávu nebo poselství ze světa jednorožce do světa lidí.

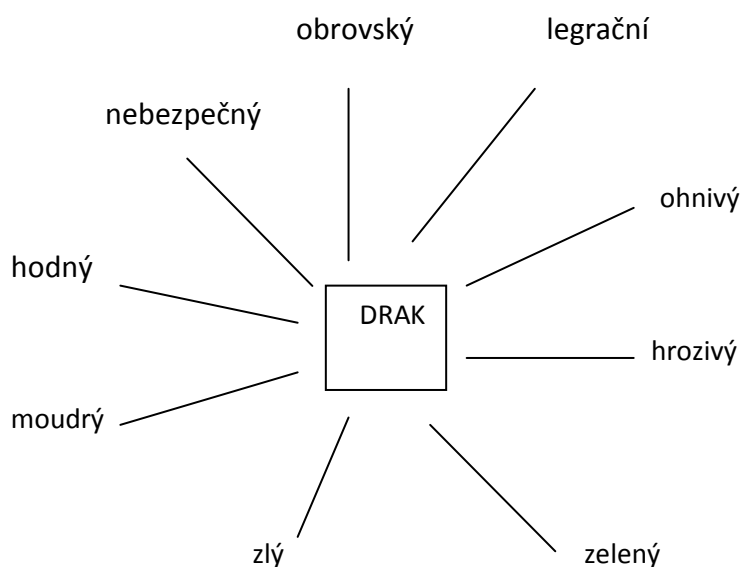
Na druhém obrázku devítileté dívky vidíme také velmi osobitě pojaté téma, kdy jsou na obrázku čtyři okřídlení jednorožci disponující zjemněnými oblými tvary připomínající dětské hračky. Dominantním prvkem je také výrazné slunce v zářivých barvách. Obrázek působí velmi pozitivně, převládají na něm jasné barvy žluté, oranžové a modré. Mezi jednorožci je zobrazena princezna se zlatými vlasy. Škoda jen, že dívka použila předkreslení obyčejnou tužkou.

Celkově bych si proces malby i provedení prvního motivu tematické řady dovolila považovat za zdařilé a obohacující.

3.2 Lekce druhá: Starodávný drak

Cíle: Jak si představuješ draka? Poznání pohádek a mýtů o drakovi. Zobrazení draka v malbě. Projekce mýtu v dětské výtvarné práci. Malba temperami.

Formulace výtvarného úkolu: Každý z vás se už v příbězích setkal s postavou draka. Vzpomínáte si na pohádky nebo filmy, kde se vyskytovali draci? Máte představu, jak drak vypadá? V této fázi je vhodné vytvořit na tabuli myšlenkovou mapu – Jaký je drak?

Příklad jednoduché myšlenkové mapy

Potřebný čas: 1x 45 minut, reálný čas – pro starší děti by lépe vyhovovalo časové rozpětí kolem 75 minut.

Motivace: Vzpomeňte si na pohádku nebo příběh, kde vystupuje drak. Vybavte si do podrobnosti, jak drak vypadal. Nyní si jej zkusíme společně namalovat. Až domalujete, povyprávíte nám o příběhu vašeho obrázku.

Pomůcky: temperové, popř. akrylové (v případě mladších dětí také vodové) barvy, voda, štětce různých velikostí, paleta, krycí noviny nebo ubrus, ochranný oděv/zástěra, čtvrtka A4 nebo A3 dle výběru dětí.

Vzdělávací a výchovný cíl, výtvarná technika: Seznámení se s pohádkami a mýty o dracích. Malba temperovými barvami, míchání požadovaného barevného odstínu, zvládnutí techniky.

Popis průběhu lekce: Na začátku hodiny proběhlo počáteční aktivizování pomocí krátkého rozhovoru a myšlenkové mapy. Poté se děti pustily do malby. Na závěr hodiny jsme se pokusili zreflektovat, co každý chtěl svou malbou vyjádřit, povědět příběh svého obrázku.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1, chlapec - 1. třída

Obrázek č. 2 – dívka 2. třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Podle očekávání malování draků děti bavilo, draci jsou v kolektivu momentálně oblíbené téma, mnoho moderních pohádek, které děti čtou, obsahují dračí motivy, což také v některých případech ovlivnilo tvorbu. V malbách první třídy se objevilo několik Bezzubek (černých draků z pohádky Jak vycvičit draka), v rozptýlu celé třídy pak několik buclatých usmívajících se dobráckých draků podobných draku Mraku z pohádky Za humny je drak.

Většina dětí však zpodobnila draka jako nebezpečnou děsivou bytost, která bývá vyjádřena v mýtech. Draci byli namalováni různými pestrými barvami, ve výběru

převládala ovšem symbolická zelená barva a červená barva. Děti vysvětlovaly, že draka malovaly zelenou barvu, protože je to barva ještěrek a krokodýlů a červeně, jelikož je to barva ohně.

V několika obrázcích samovolně vyvstal motiv obětování panny/princezny drakovi, jako vidíme na obrázku č. 2. Zde je princezna přivázána ke stromu, oděna do černé barvy, která symbolizuje smutek a smrt, oči má převázané taktéž černou páskou. Drak zde trochu připomíná ptáka, ale chrlí ohnivý plamen. Dívka dovysvětlila příběh tak, že princeznu přijede zachránit princ.

Malba probíhala radostně, obrázky se všeobecně povedly. Bylo zajímavé poslechnout si příběhy dětí, jen někteří prvňáčci již nedokázali po malování udržet pozornost natolik, aby byli schopni o obrázku vyprávět.

3.3 Lekce třetí: Bájný lev

Cíle: Seznámit se s pověstí o Bruncvíkovi, propojit mezipředmětově hodinu s vazbou na literární výchovu – vysvětlit si pojem pověst, uvést Staré pověsti české od Aloise Jiráska. Dále odkaz na přírodovědu – Kde žijí lvi? Zařazení lvů do říše zvířat. Co potřebuje lev k životu, jak žije? Jaký je lev? Technika malby temperovými barvami.

Formulace výtvarného úkolu: Dnes budeme malovat další zvíře, které se objevuje v pověstech. Ví někdo, co je to pověst? Následuje vysvětlení pojmu, příklady, krátké povídání o Starých pověstech českých, zatímco kniha putuje k prohlédnutí mezi dětmi. Povíme si o pověsti o královi s podivným jménem – Bruncvíkovi. Podívejte se na obrázek v knížce. S jakým zvířetem je Bruncvík vyobrazen? (Zde krátce zopakujeme a zmíníme pár informací o lvu.) Nyní si pustíme na interaktivní tabuli krátké pohádkové zpracování pověsti o Bruncvíkovi pro děti. Hezké zpracování pověsti v sedmi minutách je ke zhlédnutí na youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=l37UJ0Da3hY>.

Motivace: Pověst o Bruncvíkovi, její filmové zpracování.

Potřebný čas: 45 minut, reálný čas u starších dětí kolem 75 minut.

Pomůcky: temperové, (v případě mladších dětí také vodové) barvy, voda, štětce různých velikostí, paleta, krycí noviny nebo ubrus, ochranný oděv/zástěra, čtvrtka A4 nebo A3 dle výběru dětí.

Vzdělávací a výchovný cíl: Pověst o Bruncvíkovi, lvi v povědomí lidí, život lva. Malba temperovými barvami.

Popis průběhu lekce: Na začátku hodiny jsme si povídali o pověstech, legendách, o Jiráskových pověstech českých, dále o životě lvů a přísloví se lvy. Následovala krátká pověst pro děti, při které děti začaly malovat.

Fotodokumentace:

Obrázek č.1 – dívka 2. třída

Obrázek č. 2 – dívka 4. třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Téma vzbudilo pozornost dětí, i těch nejmladších, které o pověstech slyšely prakticky poprvé. Bavila je pohádka i následující malování.

Na prvním obrázku vidíme dílko děvčete druhé třídy, které se nádherně povedl lvův bojovný ochranný výraz. Lvovi přiřadila meč a štít a královskou korunu. Obrázek je laděn do teplých sytých barev. Na druhém obrázku vidíme lva dívky ze čtvrté třídy, který ladností těla a liniemi připomíná egyptskou tematiku. Abstraktně naznačené rostliny jako by připomínaly orientální vegetaci.

Žáček první třídy vypočetl bojovou scénu Bruncvíka, lva a saně na jantarové hoře. Na první pohled obrázek není až tak výmluvný (obrázek č. 3), pokud však scénu na kopci přiblížíme (obrázek č. 4), povšimneme si velmi dynamicky zachyceného výjevu. Bruncvík udatně útočí na lítou saň se dvěma hlavami, za ním stojí lev.

Zajímavý obraz namalovala dívka páté třídy, kdy smetanově bílý lev kráčí vydlážděnou městskou uličkou, v jejímž pozadí se nachází starodávné průčelí domů podobné náměstí v Českých Budějovicích. Několik obrázků lvů u mladších

děti bylo poněkud schematických, bohužel jsme se nyní stoprocentně nevyhnuli nevybarveným plochám a zjednodušeným, mírně odbytým tvarům.

Obrázek č. 3 – chlapec 1. třída

Obrázek č. 4 – detail obr. č. 3

Celkově můžeme shrnout, že téma lva bylo úspěšné, cíle hodiny byly naplněny, děti si malbu užily, některé obrázky byly velmi originální.

3.4 Lekce čtvrtá: Mytický býk

Cíle: Seznámit se s pověstí o Europě. Mezipředmětové propojení – Samostatná četba. Vlastivěda - Co je to Evropa? Malba temperovými nebo vodovými barvami (mladší děti).

Formulace výtvarného úkolu: Na začátku dnešní hodiny dostanete každý k přečtení krátkou pověst. V té pověsti je jedno zvíře. Váš úkol potom bude to zvíře, nebo výjev z pověsti se zvířetem namalovat. (Až dočtete, neprozrazujte zvíře ostatním, aby si také sami mohli dočíst svůj text). Budeme používat tempery, nebo vodové barvy.

Motivace: Pověst o býkovi a Europě, upraveno z Petiškových Starých řeckých bájí a pověstí (Založení Théb).

Pověst o Europě a býkovi (verze pro 3., 4. a 5. třídu)

Kdysi v jednom vzdáleném městě žil a kraloval král Agónor. Jeho dcera Europa byla známa svou krásou široko daleko nejen mezi lidmi, ale i bohy na Olympu. Sám vládce Olympu Zeus si ji zamiloval.

Jednou zrána se procházela krásná Europa s družkami po rozkvetlých loukách na mořském břehu. Dívky trhaly květiny a pak usedly do stínu košatých stromů a vily věnce. Když zvedly od vití věnců zrak, vydechly překvapením. Před nimi stál nádherný bělostný býk s malými rohy průzračnými jako křišťál. Tvářil se tak mírně, že z Europy i z dívek brzy spadl strach. Europa mu podala hrst květin a její družky mu ověnčily rohy. Býk tančil na lesklých kopýtkách, sklonil šíji a poklekl na přední nohy, jakoby vybízel k projíždě. Europa se smíchem usedla na podivuhodného býka. Býk ale na nic nečekal, zvedl se a dal se s Europou na hřbetě na útěk přímo do mořských vln. Zděšená Europa naříkala a plakala. Nebylo jí to však nic platné. Býk plaval na širé moře a nepřestával. Na všechny strany se rozprostírala jen hladina modrého moře.

Zapadalo slunce, na nebi i ve vlnách se zatřpytily první hvězdy a býk s Europou stále ještě plaval. V temnotě před nimi se ukázal temný stín neznámého pobřeží. Býk doplaval k pevnině a vystoupil s umdlévající dívkou na suchou zemi. Jemně uložil Europu na měkký trávník a zmizel. Z teplé noční tmy se vynořila bohyně lásky Afrodita, utěšila vystrašenou dívku: „Neboj se, nic zlého se ti nestane. Sám vládce bohů Zeus se proměnil v býka a unesl tě, protože si tě zamiloval. Tvé jméno bude nesmrtelné. Světadíl, který tě přijal, bude se navěky nazývat tvým jménem, Europo.“ (upraveno ze Starých řeckých bájí a pověstí, E. Petiška)

Pověst o Europě a býkovi (1. a 2. třída – text mohou číst děti 1. ročníku samy v druhém pololetí, popř. jim může být přečten pro práci v pololetí prvním)

V dalekém městě žil jeden král a ten měl krásnou dceru. Jmenovala se Europa. Europa ráda chodila vít věnce na mořský břeh s dalšími dívkami. Jednoho dne, když dívky sbíraly květiny, objevil se nádherný bílý býk. Krmily ho květy a věsily mu květiny na rohy. Býk byl mírný a dívky se ho nebály. Býk se Europě uklonil a ona se smíchem vylezla na jeho hřbet. Býk se však rozběhl s dívkou do mořských vln a plaval na širé moře. Stále plaval a plaval, až se setmělo. S prvními hvězdami dorazil býk s dívkou k cizímu pobřeží. Tam dívku měkce uložil a pravil: „Ničeho se neboj, tvé jméno bude nesmrtelné. Tato země ponese navěky tvé jméno, Europo.“ (upraveno ze Starých řeckých bájí a pověstí, E. Petiška)

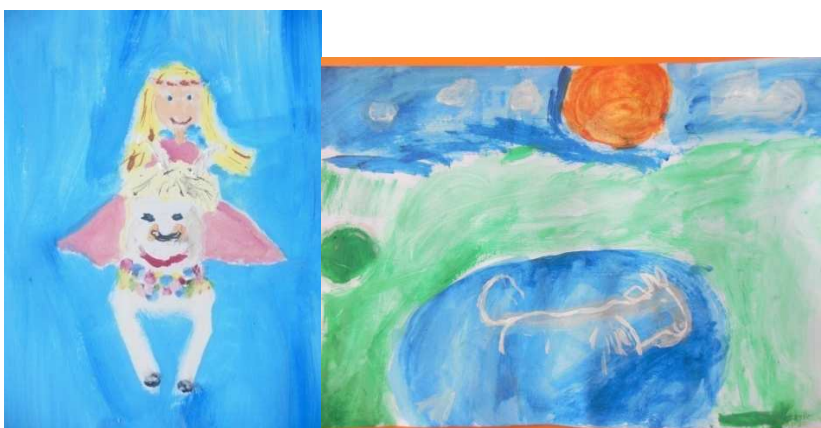
Potřebný čas: 45 minut, reálný čas u starších dětí kolem 75 minut.

Pomůcky: temperové, popř. akrylové (a v případě mladších dětí také vodové) barvy, voda, štětce různých velikostí, paleta, krycí noviny nebo ubrus, ochranný oděv/zástěra, čtvrtka A4 nebo A3 dle výběru dětí.

Vzdělávací a výchovné cíle, výtvarná technika: Seznámení se s legendou o Europě. Odkud vzal kontinent Evropa své jméno, malý vhled do vlastivědy – Kde leží Evropa? Jsme součástí Evropy? Pro pátou třídu – vzpomeň na hranice Evropy, jak Evropu dělíme. Výtvarná technika – malování temperovými barvami, prolínání barev, míchání barevného odstínu.

Popis průběhu lekce: Na začátku hodiny jsem dětem rozdala texty, které si děti přečetly. Poté začaly malovat. Na závěr hodiny jsme si povídali o Evropě, s žákyněmi páté třídy bylo možné zajít více do hloubky, protože látka krásně napojovala na právě probranou vlastivědu, kde byly tématem hranice Evropy a její rozdělení.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1 – dívka 2. třída

Obrázek č. 2 – dívka 4. Třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Starším dětem se téma líbilo, bavilo je, se dozvědět něco nového ze Starých českých bájí a pověstí, některé mladší děti protestovaly, ba se dokonce vztekaly, že při „výtvarce se přece nečte“. Malování probíhalo klasicky, některá dílka se povedla, jiná méně. Občas měly děti problémy s vybavením si tvarů býka a jeho hlavy.

Obrázek č. jedna namalovala dívka druhé třídy, výtvarně nadaná, obrázek působí harmonicky, je však patrné, že si dívka nemohla vybavit tvar hlavy býka zepředu. Býk na obrázku č. 2 je malba dívky ze čtvrté třídy. Býka vypočetla poněkud schematicky, výrazným motivem na obrázku je velké oranžové slunce. Dívka tak možná podvědomě zapojila do obrázku slunce, se kterým je býk archetypálně spojen.

3.5 Lekce pátá: Podivuhodný kentaur

Cíle hodiny: Co je to kentaur? Příběhy o kentaurech. Výroba koláže.

Formulace výtvarného úkolu: Setkali jste se v knížkách či filmech s postavou kentaura? Jak takový kentaur vypadá? Jaký je? Dnes zkusíme vyrobit koláž (vysvětlení pojmu).

Potřebný čas: 45 minut – tentokráte doba na dokončení úkolu stačila.

Motivace: V jakých knížkách nebo filmech jste se setkali s postavou kentaura? (Následuje sbírání odpovědí jako Harry Potter, Letopisy Narnie, Staré řecké báje a pověsti apod.) Jak kentaur vypadá? – Je to napůl kůň, napůl člověk, od pasu nahoru. Zkusíme vyrobit kentaury z obrázků koní a obrázků lidí a oblečení, které si sami vystřihneme z časopisů a katalogů. (Při práci si vyprávíme mýty a legendy o kentaurech).

Pomůcky: časopisy, katalogy, obrázky koní, nůžky, lepidlo, velká čtvrtka, popřípadě pastelky a fixy.

Vzdělávací a výchovné cíle, výtvarná technika: Seznámení se s bájnou postavou kentaura, mýty o kentaurech. Technika koláže – kombinování různých postav a motivů podle vlastní fantazie, u mladších dětí procvičování jemné motoriky – vystřihování.

Popis průběhu lekce: Poté, co jsme si popovídali o tom, jak kentaurové vypadali, a k jaké báji se pojí, začala samotná práce. Děti měly k dispozici obrázky koní, které kombinovaly s lidmi a oblečením z časopisu. Následně lepily své bytosti na čtvrtku a mohly je dotvořit pastelkami či fixy.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1 - dívka a chlapec 3. třída

Obrázek č. 2 – dívka 5. třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Tuto hodinu vznikly především vtipné koláže, které můžete vidět na obrázcích výše. Vlevo jsou kentauroři a kentaurořice pojeti ve stylu módních časopisů, na druhém obrázku dívka páté třídy vytvořila kentaurořičku patrně si tvořící zásoby na tuhou zimu. Okolí tvoří domalované domy a park.

Na dalších obrázcích se objevili zamilovaní kentauroři a kentaurořice, ale třeba i zvláštní politický kentauroř se dvěma hlavami nejmenovaných politických zástupců. Jedna z hlav tvořila kentaurovo pozadí. Nevím, zda daný žák čtvrté třídy byl zasvěcen současné situaci, anebo se jednalo o tvorbu podvědomou. Mnoho tradičních mytických rolí se zde neobjevilo, děti si ale i tak tvorbu užily.

3.6 Lekce šestá: Ohnivý fénix

Cíle: Jak si představuji ptáka fénixe? Poznání mýtů a bájí o fénixovi. Malba temperovými barvami.

Formulace výtvarného úkolu: V dnešní hodině se budeme věnovat pohádkovým ptákům. Vzpomenete si, jaké znáte? (Děti jmenují pohádkové ptáky, až dojdou k fénixovi). Jak vypadá pták fénix? Jak si ho představujete? Co se o fénixovi říká, jaké má schopnosti? (Zde lze dětem povyprávět o tom, jak fénix shoří a znovu povstane z popela, že jeho slzy a zpěv mají léčivou moc apod.).

Potřebný čas: 45 min., reálný čas: pro starší děti ideálně 75 minut

Motivace: mýty a báje o fénixovi

Pomůcky: temperové, popř. akrylové (a v případě mladších dětí také vodové) barvy, voda, štětce různých velikostí, paleta, krycí noviny nebo ubrus, ochranný oděv/zástěra, čtvrtka A4 nebo A3 dle výběru dětí.

Vzdělávací a výchovné cíle, výtvarná technika: Seznámení se s mýty a bájemi o fénixovi, malba temperovými barvami.

Popis průběhu lekce: Nejprve jsme si povídali o bájných ptácích, o ptáku fénixovi. Děti hádali, jaké vlastnosti má fénix, kde přebývá, co se o něm povídá. Poté jsme začali malovat. Na konci hodiny jsme dílka zhodnotili, děti prováděly sebereflexi vlastních maleb a říkaly, jaké další obrázky se jim líbí a proč.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1 – dívka 5. třída

Obrázek č. 2 – dívka 4. Třída

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Téma se dětem líbilo, bylo vidět, že pták fénix je pro děti atraktivní a tajemný námět. Dle mého soudu z celé tematické řady vznikly nejpovedenější obrázky právě na toto téma.

Na obrázku jedna vidíme fénixe desetileté dívky. Pták je zachycen v letu, trochu ovšem vypadá, jako by chodil po vodě. Na ostrově v moři vidíme městečko s kostelíkem. Dívka z věřící rodiny možná nevědomky propojila fénixe se symbolikou Krista. Na druhém obrázku se pták fénix ukazuje v celé kráse, křídla doširoka rozevřená, dotýká se hvězd. Je zde také patrné spojení s nebem, hvězdnou oblohou plnou tajemstvím.

Obrázek č. 3 – chlapec 4. třída

Obrázek č. 4 – dívka 3. třída

Na obrázku č. 3 vidíme zlatavého ptáka, který přilétá ke svému hnízdu, zde čeká mládě, které musí nakrmit. V levém rohu vidíme prstovitý list, patrně palmu.

Palma je i na druhém obrázku, který namalovala devítiletá dívka. Zde je také patrný orientální motiv. Pták fénix podle orientální mytologie žil v oázách, kde hnízdil. Další obrázky ukazují také ptáky na stromech, objevuje se ještě jeden motiv s palmou. Dětem se krásně povedlo vystihnout barvy ohně a slunce, byly namíchané zajímavé odstíny oranžové, červené a žluté. Jeden originální prvňáček namaloval velké rudé vejce na modrém pozadí s tím, že fénix se teprve vylíhne.

Hodinu bych hodnotila jako úspěšnou, děti byly spokojeny se svými výtvy.

3.7 Lekce sedmá: Jeskynní malba

Cíle: Seznámit se s jeskynními malbami – fotografie nástěnných maleb, jejich stručná historie, místa nálezů. Zkusit namalovat „jeskynní malbu“ na velký papír rudkou nebo uhlíkem.

Formulace výtvarného úkolu: Náplní dnešní hodiny jsou jeskynní malby. Slyšeli jste o nich někdy? Kdo je maloval a kdy? (Děti říkají svoje odpovědi, následně můžeme dětem povprávět, kde se nacházejí nejslavnější malby, že je namalovali pravěcí lidé, co na nich bylo), na interaktivní tabuli ukážeme dětem příklady.

Nyní si představte, že jste pravěcí lidé a chcete zanechat dalším lidem poselství kresbou na zeď svojí jeskyně. Budeme kreslit rukou nebo uhlíkem.

Potřebný čas: 45 minut (ukázalo se jako dostačující)

Motivace: Jeskynní malby – ukázky: Altamira (Španělsko), Lascaux (Francie), Laas Geel (Somálsko), Cueva de la Manos (Mexiko) a další.

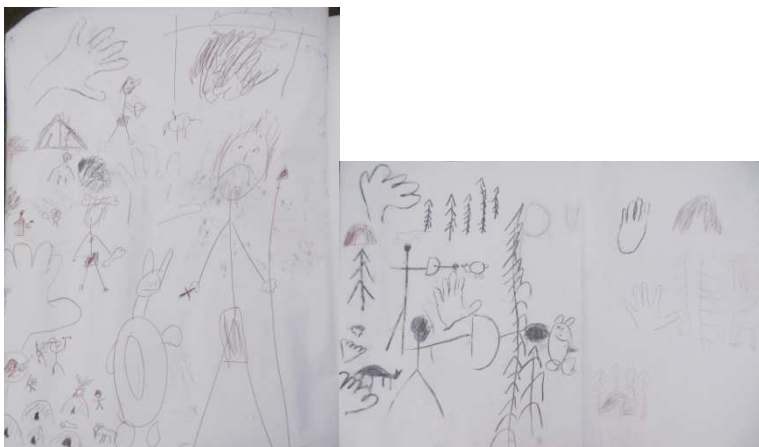
Pomůcky: Dlouhý kus balicího papíru, rudka, uhlík.

Vzdělávací a výchovné cíle, výtvarná technika: Seznámení se s jeskynním malířstvím, ukázka jednotlivých památek, vyzkoušení si kreslení podobných motivů, kresba uhlíkem/rudkou, týmová práce.

Popis průběhu lekce: Nejprve jsme si s dětmi povídali, jestli ví, co jsou to jeskynní malby. Většina dětí termín znala, některé starší bystřejší děti dokonce znaly např. Altamiru ve Španělsku. Na interaktivní tabuli jsem dětem ukazovala další nástěnné malby z Afriky, Evropy i dalších krajů světa.

Následně jsme přešli k praktické části, děti byly rozděleny do tří skupin, podle vlastního uvážení a na velký kus balicího papíru malovaly vlastní jeskynní malby. Některé děti pracovali s uhlíkem, některé s rudkou.

Fotodokumentace:

Obrázek č. 1 a č. 2 společná práce různě starých dětí

Závěrečná reflexe a zhodnocení hodiny: Děti se o nástěnné malby zajímaly, některé byly z ukázek autentických maleb nadšené a těšily se, že si to také vyzkouší.

Samovolně vznikly tři skupinky pro tvorbu, kde byly namíchány děti ze všech možných ročníků. Děti používaly motivy, které předtím viděly na ukázkách, především motiv lovu, divokých zvířat, rostlinstva a vlastních rukou, v některých případech obkreslovaly autenticky svoji ruku.

Při práci bylo vidět, že je kresba baví, ačkoli naše třída jako celek není v kresbě tak zdatná jako v malbě.

Jeskynní malba byla týmovou i významovou tečkou za tematickou řadou Mytické zvíře.

4 Závěr

Práce se koncentrovala na obraz mytického zvířete ve výtvarné tvorbě dětí na malotřídni škole. Účel teoretické části práce bylo seznámení s jednotlivými mytickými zvířaty výtvarné řady. Tato část analyzovala jejich symbolické a mytologické aspekty, uváděla jejich výskyt v mýtech, legendách, kulturách a případné propojení s archetypálním pojetím.

Praktická část popisuje, jak se povedlo přenést do praxe jednotlivé výtvarné náměty. Praktická část obsahuje celkem sedm výtvarných námětů inspirovaných mytickými zvířaty – jednorožcem, drakem, lvem, býkem, kentauřem, fénixem a též pravěkou jeskynní malbou.

U každého tématu byly popsány cíle hodiny, formulace výtvarného úkolu, čas potřebný na provedení lekce, použitá motivace pro děti, pracovní a technické pomůcky, vzdělávací a výchovné cíle. Součástí každé lekce byla též fotodokumentace nejzajímavějších dětských výtvorů. Konec každého tématu uzavírá popis hodiny a její reflexe. Myšlenkou také bylo vytvoření souboru lekcí použitelných ve výtvarné výchově na první stupni nejen malotřídni školy.

Cíl práce provést a následně analyzovat výtvarnou řadu s tematikou mytického zvířete, sledovat výtvary dětí, zreflektovat průběh jednotlivých hodin a vytvořit tak soubor prakticky realizovatelných lekcí pro hodiny výtvarné výchovy, byly naplněny.

Jako poznámku na závěr si dovoluji zmínit fakt, že jsem se snažila praktickou část (zadání výtvarných úkolů i informace o mytických zvířatech na pozadí mýtů a legend) koncipovat jako nábožensky neutrální.

Ve škole je řada dětí s různými filozofickými a náboženskými názory rodičů - dětí z běžných rodin, tradičních křesťanských rodin, zastánců alternativního školství a volného vzdělávání. Bylo by velmi zajímavé vytvořit rozsáhlejší práci, která by zkoumala, jaké aspekty se objevují v tvorbě vztahující se k mytickým motivům

s přihlédnutím na filozofické a náboženské rodinné zázemí – vnímání rodičů, vnímání dětí a analýza takovéto projekce v dětském výtvarném projevu.

5 Bibliografie – seznam použitých zdrojů

BABYRÁDOVÁ, Hana. Symbol v dětském výtvarném projevu. Tisk Vydavatelství MU, Brno-Kraví Hora, 2004.

BRÜCKNEROVÁ, Karl. Skici ze současné estetické výchovy. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

CAMPBELL, Joseph. Occidental Mythology: The masks of gods. London: Penguin Compass, 1964,

CAMPBELL, Joseph. Proměny mýtu v čase. Praha: Portál, 2000.

DE WIT, Constant. Le role et le sens du Lion dans l’Egypte Ancienne. Leiden: 1951.

ELIADE, Mircea. Mýtus a skutečnost. Praha: OIKÚMENÉ, 2011.

HANNAH, Barbara. The Archetypal Symbolism of Animals. Polarities of the psyché, 2006.

HODROVÁ, Daniela. Román zasvěcení. H a H: 1993.

KERÉNYI, Karl, JUNG, Carl Gustav. Věda o mytologii. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997.

PŘICHYSTAL, Antonín; NÁPLAVA, Miroslav. Záhada Býčí skály aneb jeskyně plná otazníků. Třebíč: Amaprint, 1995.

ROESLOVÁ, Věra. Námět ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1995.

ROESLOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997.

SAUNDERS, N. J. Mytická síla zvířat. Práh, 1996.

SUHR, Elmer G. An Interpretation of the Unicorn. Taylor and Francis: 1964.

Asianstyle: kultura [online]. [cit. 2016-05-19].

Hinduismtoday: archives [online]. [cit. 2016-05-19].